

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

ПСИХОЛОГІЯ І ОСОБИСТІТЬ

Науковий журнал

Заснований у травні 2011 року

Виходить два рази на рік

**№ 2 (20)
2021**

Полтава – Київ
2021

159.923.2:159.963

© Г. В. Католик, 2021

orcid.org/.0000-0002- 2169-0018

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239965>

КАТОЛИК Галина Вікторівна

доктор психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри практичної психології Інститут управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ Я В ЧАСОПРОСТОРОВОМУ ВИМІРІ У ЧАС ПАНДЕМІЇ

Метою статті є теоретичне опрацювання та аналіз психотерапевтичних нарративів сновидінь щодо глибинного розуміння концепції Я в інтрапсихічному та інтерперсональному вимірі у контексті часу та простору. В статті розглянуто різноманітні наукові підходи до трактування категорій часу та простору у контексті формування концепції Я (авторський підхід). Вимірювання простору через час пов'язане з психологічними закономірностями, які забезпечують особистості в процесі засвоєння досвіду подолання певної відстані протягом фіксованого проміжку часу. Уявлення людини про життя, які асоціативно в психотерапевтичному просторі виникають як фантазії або ж сновидіння про «дорогу, шлях, стежину, ниву, поле і т.п.» має також глибокі міфологічні архетипні коріння (трансгенераційні часові та просторові досвіди). Якісний опис сновидінь психотерапевтичних клієнтів у просторових та часових нарративах трансгенераційних та індивідуальних досвідів (під час перебування у зоні самоізоляції в умовах пандемії) є пропозицією для психотерапевтичних рефлексій. Частиною цих уявлень завжди є динамічне оцінкове ставлення до себе, яке формується поступово й набуває звичного характеру концепції Я, що перебуває тут і зараз у соціальній, інформаційно-процесійній та мотиваційній сферах.

Методом дослідження був якісний аналіз кейсів психотерапевтичних випадків в час пандемії у клієнтів, які втратили близьких або ж знайомих. Результатом досліджень є створення динамічної моделі формування концепції Я в онтогенетичному ракурсі із задіянням різних часових та просторових зон імпліцитного та експліцитного досвіду з урахування соціальних впливів на неї тут і тепер у сферах: соціальній, інформаційно-процесійній та мотиваційній. Це дає розуміння площин психотерапевтичних інтервенцій з метою віднаходження зон ресурсу у час соціальних катастроф.

Висновки підсумовують та узагальнюють нове розуміння та визначення концепції Я особистості.

Ключові слова: час, простір, «порожнє місце», сновидіння, концепція Я, динаміка розвитку, соціальна та особистісна ідентичність, стадія дзеркала, онтогенез, екзистенція, психотерапія, пандемія COVID.

Постановка проблеми. Предметом психологічного осмислення цілого ряду дослідників у різні епохи є час і простір як категорії людського буття в цілому та й у контексті формування концепції Я кожної особистості. Останні події у світовій спільноті, пов'язані з перебуванням цивілізації у полоні пандемії COVID засвідчили, що категорії простору та часу набувають нового осмислення. Людство перебуває в екзистенційній пастці, коли базові поняття життя і смерті, плинності часу, зміни суб'єктивного часосприйняття знаходяться у фокусі уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що категорії часу і простору є ключовими у формуванні цілісного образу Я, як структурно інтегрованого у концепцію Я особистості. Сьогодні виглядає логічним те, що наприкінці ХІХ та на початку ХХ ст. відбулися глибинні зміни наукових психологічних уявлень і, відповідно, радикальні зміни тлумачення понять часу і простору в контексті розуміння динаміки розвитку особистості, та впливу системи на інтрапсихічні та інтерперсональні змісти, з чого зародилась теорія поля (Шерток, & Соссюр, 1991; Енциклопедія глибинної психології, 2001; Freud, 1952).

На думку Й. Міттельштраса, Й. М. Грота, Й. Гелера, С. Фрайберга, А. О. Кріса, Ж. Лакана, С. Грофа, Г. Вааля, простір і час належать до вічних і архаїчних категорій людської свідомості. Ці модальності у кожній культурі в різному періоді її розвитку незмінно пов'язані між собою та є взаємодетермінованими. Вони утворюють певну «модель світу», – той вимір, який є взірцем для сприйняття дійсності та інтрапсихічної конструкції світобачення та світосприйняття. Цей імпліцитний конструкт, доповнюючись експліцитним досвідом, дозволяє будувати образ світу та концепцію власного Я як його частки у конкретній динаміці, що відповідає змістам тут і тепер (Дьяков, 2010; Католик, 2020; Енциклопедія глибинної психології, 2001; International dictionary, 2002; Lacan, 2005; Grof, 1994).

Метою нашого дослідження є осмислення особливостей формування концепції *Я* в часопросторовому вимірі у контексті змін екзистенцій у психотерапевтичних клієнтів під час пандемії.

Об'єктом дослідження є концепція *Я* як психологічний феномен; *предметом дослідження* – особливості формування концепції *Я* в часопросторовому вимірі у час пандемії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи численні теоретико-методологічні дослідження, апелюючи до генетико-моделюючого підходу С. Д. Максименка та підкреслюючи динамічний контекст формування концепції *Я* розглянемо її в часопросторовому вимірі. Дослідники Л. С. Виготський, С. Д. Максименко, В. В. Клименко, А. В. Толстоухов, Г. В. Католик та ін. стверджують, що витоком особистості в цілому є енергетично-інформаційна якість людського ества, що забезпечує та наповнює життя в онто і філогенетичних площинах (Католик, 2013; Католик, 2019; Католик, 2020; Максименко, 2006; Максименко, 2000; Максименко, 1998). Згідно цієї теорії ознаками концепції *Я* слід вважати: по-перше – віднесеність до якогось заздалегідь визначеного масштабу, критерію, зразка, еталону; по-друге – наступність, тобто обумовленість розвитку структур концепції *Я* попередніми стадіями розвитку; по-третє – цілісність, коли система розвивається в цілісному конструкті *Я*; по-четверте – універсальність розвитку потенцій концепції *Я*, які є детермінованою самоціллю.

У своїй суті ця теорія синхронна теорії еґо-психології, яка була первинно побудована на гіпотезі, що особистість проходить у своєму розвитку низку стадій, на кожній з яких вирішує певний внутрішньо-психологічний конфлікт, формує більш зрілі когнітивні та особистісні структури, та відповідну їм завжди динамічну – концепцію власного *Я*, яка, увібравши в себе весь попередній життєвий досвід, оформляється у вигляді певних свідомо-несвідомих конструктів, що частково усвідомлюються у вигляді саморефлексій та знаходяться в динамічній ієрархічній взаємозалежності (Енциклопедія глибокої психології, 2001). Нами цей процес візуалізується наступним чином (рис. 1).

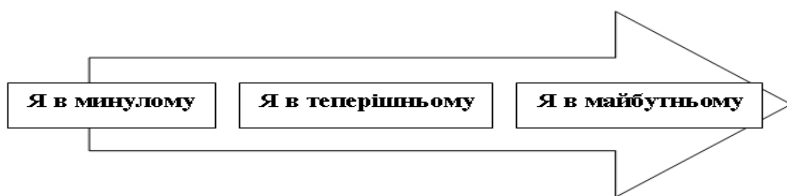

Рис. 1. Динаміка розвитку концепції Я у часопросторовому вимірі

Інтегруючи уявлення про динаміку розвитку концепції Я, запропонованих вітчизняними науковцями та дзеркальними висновками психологів у різних наукових аналітичних школах, зупинимось детальніше на трактуванні часу і простору в контексті динаміки формування структур концепції Я (Freud, 1952).

Взаємозв'язок категорій часу і простору заслуговує на особливу увагу ще й з огляду на те, що він є основною детермінантою формування колективного несвідомого, яке суттєво впливає на індивідуальне несвідоме у концепції Я. Залежність семантики часу і простору в індивідуальних психологічних конструкціях детерміновано генетично та інтегровано в колективний та особистісний конструкт світосприйняття та концепції Я (В. Джемс, К. Роджерс, М. Різенберг, Г. В. Католик та ін.). Час і простір – це ті філософсько-психологічні категорії, які створюють світосприйняття особистості та інтегруються в самоусвідомлення у структурі концепції Я (Католик, 2012а; Католик, 2012б; Католик, 2013; Католик, 2015; Католик, 2016; Католик, 2016с; Katolyk, 2018; Porovych et al., 2020; Роджерс, 1994; Mittelstrass, 1993).

Дослідники різного часу намагалися осмислити та описати суть та сенс категорії часу. Первинні з багаточисленних сучасних теорій є витокami філософсько-психологічних наукових поглядів давньогрецьких філософів. Ними було введено поняття «порожнього місця», що трактувалось як однорідне та нескінченне. Це порожнє місце тяжіє до постійного наповнення. Існувало розуміння того, що час як і простір є первинними початками, які існують за межами матерії, та не є пов'язаними між собою. Вже тоді час трактувався як суб'єктивне відчуття дійсності. В сучасній психології в контексті системних міжлюдських відносин «порожнє місце»

розглядається у вітчизняній психології В. О. Татенком який вважає, що феномен порожнього місця існує в міжлюдській мережі стосунків та в інтрапсихічному просторі (Татенко, 1996).

Стосовно інтрапсихічних змістів особистості можемо припускати, що ці категорії імпліковані та генетично закладені в структури та підструктури концепції Я. Маючи постійний стосунок із цим особистісним феноменом під час психотерапевтичних взаємодій з клієнтами на психотерапевтичних сесіях помічаємо абсолютність її внутрішнього простору, який має в своїй структурі безмежне вмістилище образів, подій, станів, переживань, уявлень, сновидінь, що пов'язуються та переплітаються у різні мережі та павутиння асоціацій, фантазій, сновидінь, уявлень.

Прикладом можуть бути сновидіння клієнтки А.

Сон 1-й. *«Я з моїми батьками прийшла в гості до мого дідуся. (В дійсності він уже помер). Він проживає у помешканні з двома кімнатами. В дальній кімнаті телефон. Він задзвонив. Я йду в цю кімнату, знімаю телефонну трубку і чую голос бабусі з «того світу». Я їй кажу, що нам сумно без неї, а вона відповідає, що ми звикнемо і все буде гаразд».*

Сон 2-й. *«Я сиджу у бабусі на дивані. Поряд сидить ще дві літні жінки. Я розпитую, що це за жінки? Хтось відповідає, що це мама мого чоловіка та її мама (бабуся мого чоловіка). Я дивлюсь на свого чоловіка, а це мій дідусь, а ці дві жінки – це його мама і бабуся. Хтось мені говорить, що дідуся вже нема, а про них треба подбати»...*

У психотерапевтичній площині помічаємо, яким чином інтегрується час та простір у структурах нашої свідомості, створюючи круговорот відчуттів, подій, досвідів. Така собі машина часу, єдність колективного та індивідуального тоді стає зрозумілим, що простір і час є апіорними генетично сконструйованими формами людського пізнання та чуттєвого споглядання, про що зазначав свого часу І. Кант. З їх допомогою особистість впорядковує, структурує отриману про зовнішній світ інформацію (Кант, 1963-1966). Представниками суб'єктивного ідеалізму Дж. Берклі, Е. Махом простір і час трактувались як форма впорядкування відчуттів та чуттєвих образів (Католик, 2012b). Якщо дана теорія має зв'язок із внутрішньою картиною світу особистості, тоді концепція Я є транслятором динамічних змін базових світоглядних принципів, що завжди знаходяться в єдності простору і часу. Вона повинна

відображати в собі закономірності трьох просторових вимірів і одного часового, які формують єдність, і залежить від швидкості сприйняття дійсності та адаптації самої особистості. Динаміка перетворень складових концепції *Я* залежить від інтерперсональних змін й впливів та інтрапсихічних утворень в кожен хвилину буття особистості. Наприклад, переживши революцію, війну, біженство, переселенство, втрати, насилля концепція *Я* постраждалого буде різко відрізнятись від його ж попередньої концепції *Я* та вплине на подальші формувальні процеси, які створюватимуть її нові інтрапсихічні та інтерперсональні утворення. У даний час людство переживає світову пандемію. Маємо можливість для інтроспекцій та рефлексій і можемо споглядати як змінюється концепція *Я* кожного з нас. Запити на психотерапевтичну допомогу змінюються, внутрішній простір концепції *Я* клієнтів наповнений іншими змістами. Зокрема часто спостерігаємо у них втрати базових екзистенцій життя, смерті, матеріальних благ, Бога, віри тощо.

Аналіз концептуальних засад дає можливість розуміння того, що в концепції *Я* хоча не часто досліджуваною, проте завжди актуальною є площина, яка передає просторову семантику через опис певного процесу в минулому, теперішньому та майбутньому: «*Я* – в минулому» «*Я* – в теперішньому», «*Я* – в майбутньому» (рис. 1).

Впливаючи в психотерапевтичному просторі на інтерналізовану систему уявлень клієнтів про себе, що закоренилась в часі та просторі у внутрішніх, первинно ранніх змістах власного та трансгенераційного досвідів, ми допомагаємо їм «тут і зараз» змінити складові самосприйняття і таким чином впливаємо на їх самосприйняття в майбутньому, змінюючи змісти сьогоdnішнього та минулого та відповідно змісти майбутнього інтерперсонального та змісти життєвих виборів.

Вимірювання простору через час пов'язане з психологічними закономірностями, які забезпечують особистості в процесі засвоєння досвіду подолання певної відстані протягом фіксованого проміжку часу. Уявлення людини про життя, які асоціативно в психотерапевтичному просторі виникають як фантазії або ж сновидіння про «дорогу, шлях, стежину, ниву, поле і т.п.» має також глибокі міфологічні архетипні коріння

(трансгенераційні часові та просторові досвіди). Частиною цих уявлень завжди є динамічне оцінкове ставлення до себе, яке формується поступово й набуває звичного характеру концепції Я.

На сучасному етапі розвитку психології в контексті категорій часу та простору відбувається переосмислення співвідношення особистісної та соціальної ідентичностей, що є складовими цілісної концепції Я (Католик, 2008; Katolyk, 2010; Католик, 2012a). Психологи шукають відповідь на питання про співвідношення соціальної та особистісної ідентичності через реконструкцію організації системи самопізнання людини, а також репрезентації в її свідомості інформації про саму себе в часі та просторі. За висловом Д. Графімова, Г. Тріандіса і С. Гото, це питання може бути вирішене з використанням моделей «двох» або «одного кошика». Модель «двох кошиків» передбачає, що особистісні та соціальні ознаки зберігаються окремо одна від одної і не пересікаються між собою. Модель «одного кошика», на відміну від попередньої, полягає у визнанні того, що соціальні та особистісні ознаки людини зберігаються в одній пізнавальній структурі та тісно взаємопов'язані (Католик, 2013; Католик, 2020).

Останнім часом численні дослідження схиляються до моделі «одного кошика», висловлюючи свої гіпотези на теоретичному рівні та підтверджуючи їх на емпіричному. В рамках когнітивної психології отримала розповсюдження ідея Г. Вреквелл, згідно з якою за будь-якою соціальною категорією стоїть певний зміст, який базується на тих ознаках, які, зазвичай, інтерпретуються як зміст особистісної ідентичності. З іншого боку, описуючи себе як «весела» або «добра», людина ідентифікує себе з групами «веселих» і «добрих» людей та протиставляє себе «сумним» і «злим», завдяки чому особистісні характеристики є не зовсім індивідуалізованими. Ця гіпотеза отримала емпіричне підтвердження в дослідженні А. Рейд і К. Дюкс, які, піддаючи самоописи своїх респондентів процедурі кластеризації, довели, що особистісні характеристики є змістом соціальних ідентифікацій особистості. Було з'ясовано, що особистісні ознаки можуть не тільки індивідуалізувати людину, але й вказувати на подібне членам соціальних груп. Аналогічні дані отримали в своїх роботах Б. Беттенкюрт і Д. Хоум. Виявилося, що досліджувані, всупереч дослідницьким очікуван-

ням, частіше вважають емоційні, ціннісні та стосункові характеристики сферою соціальних, а не особистісних ідентифікацій. Схожі дослідження проводились і представниками сучасного символічного інтеракціонізму. Для їхнього підходу характерно розглядати ідентичності як динамічний процес, ключовим моментом якого є активність особистості, що проявляється у взаємодії з іншими людьми, а це і є буття в часі і просторі. Р. Дженкінс, зокрема, вважає, що індивідуальна (особистісна) і групова ідентичності є сторонами одного і того самого ж процесу та відображають соціальний досвід людини, що зберігається у внутрішньо психологічному просторі (Католик, 2020).

Ідеї про те, що соціальна та особистісна ідентичності не суперечать одна одній, а є взаємодоповнювальними елементами ідентичності людини, характерні й для прихильників теорії соціальних уявлень С. Московичі. Зокрема, У. Дойс зазначає, що особистісну ідентичність не можна розглядати лише як сукупність унікальних характеристик і звести індивідуальний рівень лише до відмінностей. І відмінності, і подібності можуть бути віднайдені як на рівні особистісної ідентичності, так і на рівні соціальної. Більше того, він передбачає емпірично обгрунтовану гіпотезу про те, що особистісна ідентичність може розглядатись як соціальна репрезентація, що є результатом асиміляції поширених в суспільстві уявлень про особистість (Католик, 2020).

Як видно з описаних наукових підходів, одним із ключових питань, на яке намагаються відповісти дослідники, є: який вид ідентичності є первинним щодо іншого, тобто, який імпліцитний простір є первинним? Зазвичай, дослідники визнають первинність соціальної ідентичності та її опосередкований вплив на формування особистісної ідентичності. Зокрема, М. Бреквелс висловив гіпотезу про те, що особистісна ідентичність є продуктом соціальної ідентичності, яка формується в процесі селективного відбору характеристик. Ці характеристики є змістом соціальних стереотипів. Протилежної думки дотримуються Е. Ебес і С. Джонс, автори багатомірної моделі ідентичності, яка описує структуру і динаміку формування ідентичності особистості (рис. 2). Ця модель вмщує такі поняття як раса, культурна приналежність, релігійні переконання, гендер, соціальний клас, сексуальна орієнтація.

Співвідношення цих параметрів графічно представлено у просторовому вигляді «сонячної системи», а саме перетину кілець, оскільки, згідно з думками авторів, жоден з вимірів ідентичності не може бути зрозумілим у відриві від інших вимірів тобто автономно. У центрі цієї моделі є ядро – «почуття Я», особистісна ідентичність людини. Вплив зовнішніх чинників у часі та просторі (сімейних, професійних, соціокультурних тощо) призводить до змін у внутрішніх змістах тих чи інших вимірів ідентичності. При цьому, міра впливу зовнішніх («контекстних») факторів визначається різними характеристиками осмислення людиною власного життя. Це осмислення вимірюється стійкістю і глибиною та регулюється особистісними ідентифікаціями людини, які в результаті є пріоритетними над соціальними.

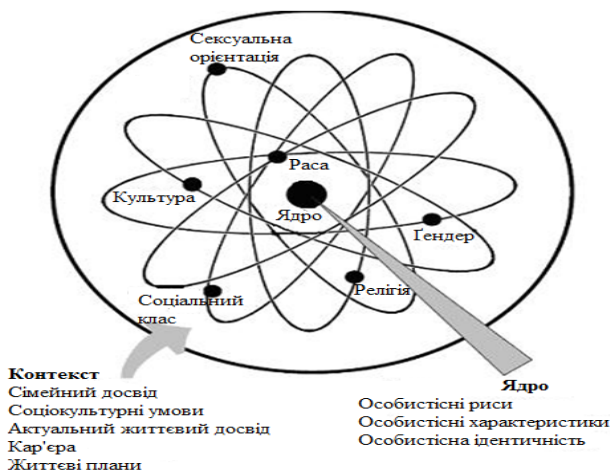

Рис. 2. Багатомірна модель ідентичності (E.S. Abes, S.R. Jones, 2004)

У працях Дж. Тернера та його послідовників – Д. Ф. Козлова, Дж. Рітцера теж розглядаються особистісна і соціальна ідентичності (Католик, 2020; Тёрнер, 2007). Вони протиставляються одна одній як різні рівні когнітивної категоризації людини. Схожа тенденція простежується і в сучасних когнітивно-орієнтованих дослідженнях соціальної ідентичності. Зокрема, М. Яромовіц розглядає особистісну ідентичність як субсистему знань про себе, які формуються із

порівнянь себе з членами групи і складаються з сукупності рис, специфічних для *Я*. Соціальну ідентичність, яка трактується як переживання та усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і общин, автор розглядає також як сукупність рис, які виявляються в ході соціального порівняння інгрупи та аутгрупи. Ідентифікація з соціальними спільнотами перетворює людину з біологічного індивіда в соціального індивіда тобто особистість та дозволяє їй оцінювати свої соціальні зв'язки й приналежності в термінах «Ми» і «Вони».

Наприклад, коли на психотерапевтичних сесіях звертаємось до клієнтів з проханням розповісти про себе і задаємо їм запитання: «Хто ви?», то у відповідях вони нерідко зараховують себе до тієї чи іншої групи, категорії, спільності (я лікар, психолог, бізнесмен...). У даному випадку йдеться про пріоритет соціальної ідентичності над особистісною самого клієнта. Це цікавий сучасний феномен концепції *Я* нинішнього клієнта (який суттєво відрізняє його від клієнта 90-х та 2000-х.) та пріоритетно базується на його приналежності до будь-якої соціальної групи разом із властивими цій групі нормами і цінностями. Для прикладу, можна взяти організацію, релігійну чи етнічну групу, будь-яке інше співтовариство, яке зміцнює значимі аспекти власного *Я*. Людей, яких зараховують до інших (не моїх) груп, розглядають як інших членів тих самих груп або як членів інших груп. Звідси йде поділ людей на категорії «ми» і «вони». «Ми» – це ті, хто належить до груп, членство у яких є важливим нам. «Вони» – усе це інші, це чужаки, які не стосуються «наших» груп. У Еріка Берна в теорії трансперсонального аналізу цей феномен добре описаний в «позиціях-предикатах». Ті, які зараховуються нами до категорії «ми», становлять важливу частину нашої соціальної ідентичності. У психотерапевтичній практиці сьогодення нам часто зустрічаються клієнти з розгорнутою соціальною ідентичністю і звуженою або розмитою особистісною ідентичністю. На наш погляд, одним із завдань сучасної психотерапії та практичної психології є – допомогти клієнтам пізнати і розширити особистісну ідентичність інколи коштом зміни частини або ж тимчасової заміни соціальної ідентичності.

До прикладу, клієнтка Б.

Прийшла в психотерапію з діагнозом «депресія», що була наслідком тривалого емоційного вигорання через соціальну

ідентифікацію себе із субкультурою бізнес структур (до перебування і функціонування в яких у неї не було достатньо особистісних та професійних компетенцій) з часом через прийняття та розширення кордонів особистісної ідентичності змінила професійну спільноту, до якої у неї високий рівень адаптації та накопичені успадковані та набуті компетенції. Таким чином особистісна та соціальна ідентичності урівноважились. На даний час клієнтка є у стійкій ремісії.

У повсякденні сучасного суспільства індивід зазвичай порівнює свої досягнення з досягненнями інших, а також порівнює успіхи «своїх» груп (простору приналежності) з успіхами груп «чужих» (простору неприналежності). Коли хтось із простору приналежності домагається значного успіху, усі члени цієї спільноти, навіть ті, які не були задіяні у цьому процесі, відчувають почуття гордості та задоволення (нарцисичне підкріплення) (Meltzoff, 1985). Таке явище, сприяє підвищенню індивідуальної самооцінки кожного члена групи, оскільки соціальна ідентичність у цій сфері становить інтегральну частину їхньої концепції Я. У випадку коли, хтось із групи простору приналежності або ж сама група зазнають поразки, у її членів відзначаються два типи реакцій. При першому, маючи властивість переоцінювати якість виконання будь-якої діяльності членами «своєї» групи у порівнянні із «чужими», люди часто визнають невдачу цілком обґрунтованою. При другому, якщо поразки зазнає вся спільнота або більшість членів «своєї» групи, цьому надається виправдання. Таким чином кожен член спільноти, використовуючи механізми психологічного захисту, захищає власну самооцінку, що суттєво впливає на втримання позитивної концепції Я. Деякі твердження теорії соціальної ідентичності формуються наступним чином:

1. Соціальна ідентичність складається з тих аспектів концепції Я, які впливають із сприйняття індивідом себе як члена певного соціального простору (групи), що існує в часі по горизонталі (тут і зараз) та по вертикалі (в минулому і майбутньому).

2. Індивіди прагнуть до збереження чи підвищення своєї самооцінки, тобто прагнуть до позитивної концепції Я, що є соціально значимою метою.

У контексті суспільних подій, що відбуваються на теренах України звернемося до особливого різновиду соціальної

ідентичності – етнічної ідентичності – індивідуального почуття особистісної ідентифікації з певною етнічною групою. Етнічна ідентичність є станом свідомості, а її досягнення часто вимагає значних ментальних зусиль. Оскільки етнічна самоідентифікація є важливим компонентом концепції *Я*, варто вказати ті ознаки, які визначаються індивідами як головні щодо національності. Досвід роботи з клієнтами під час та після революцій, окупації Криму, військових дій на Сході України засвідчив, що етнічна самоідентифікація досить варіабельна і зумовлена певними чинниками: *місцем проживання на своїй етнічній території або в етнічному середовищі; віком*. – молодь більшою мірою орієнтована на свідомий вибір національності «за бажанням людини» і менше звертає увагу на походження; *рівнем освіти*, із зростанням рівня освіти зростає орієнтація на вибір національності «за бажанням», а не за походженням; *пережитим травматичним досвідом у стосунках з представниками різних культур; маргінальним походженням* тощо. *Однак з досвіду психотерапевтичних стосунків можемо констатувати, що мовний фактор відіграє надзвичайно важливу роль для позитивної психотерапевтичної динаміки у роботі з клієнтами. Рекомендовано спілкуватись з клієнтами їхньою етнічною мовою, що дає можливість доступу до ранніх імпліцитних просторів у контексті і соціальної і особистісної ідентичностей та формувати базовий стосунок довіри.*

Резюмуючи зазначимо, що соціальна ідентичність є важливим компонентом концепції *Я*, оскільки впливає на самооцінку індивіда, описує його приналежність до будь-якої соціальної групи разом із властивими цій групі нормами і цінностями. Отже, метафорично ідентичність можна охарактеризувати як психічне осердя, яке забезпечує інтеграцію особистості. Феноменологічно вона виявляється найрізноманітнішими способами: через базове самовідчуття і світовідчуття особистості, її свідомі самоозначення, манеру самопрезентації, вибір соціальних ролей і особливості їх програвання, накреслення життєвих часових перспектив, цінності та світогляд, типові патерни вирішення проблем. Динаміка ідентичності полягає в постійних ідентифікаціях особистості з об'єктами зовнішнього простору, які відповідають її глибинному психічному життю. Вона пов'язана (в психоаналітичному контексті) з нарцисичним функціонуванням

й у своєму генезі еволюціонує від ранніх неусвідомлених до вербальних відчуттєвих форм та до вищих раціональних диференційованих соціокультурних форм. Ідентичність характеризують: цілісність, чіткі межі, суб'єктивні переживання особистістю самоцінності, благополуччя та глибинного усвідомлення своїх особистісних граней. Ключем до прочитання ідентичності слугує простір її життєвих цінностей, що інтегровані у виміри концепції *Я* (Католик, 2016b; Католик, 2016d; Католик, 2018; Католик, 2019; Katolyk, 2020a; Католик, 2020).

Як зазначалось, формування концепції *Я* починається з раннього дитинства, проходячи ряд етапів. Одним з її первинних утворень є тілесне виділення себе з навколишнього світу, яке починається в немовлячому віці та завершується до двох років, коли дитина розуміє, що її тіло існує незалежно від зовнішнього світу і належить тільки їй. В контексті цього формування так званих первинних утворень концепції *Я* згадаємо про притаманну розвитку немовляти стадію дзеркала. Згідно Ж. Лакана (Дьяков, 2010; Католик, 2020; Lacan, 2005), – це становлення особистісних структур індивіда між шостим та вісімнадцятим місяцями розвитку. Новонароджений індивід не здатний до координації рухів, передбачає у своїй уяві цілісне сприйняття свого тіла і оволодіння ним. Цей єдиний образ формує здатність індивіда ототожнити себе з образом собі подібного як цілісної форми; конкретний досвід такої побудови єдиного образу – це сприйняття свого відображення у дзеркалі.

Ця концепція дзеркала Ж. Лакана, представлена в 1936 р. на конгресі в Марієнбаді, ґрунтується на низці експериментальних даних: дитячої і порівняльної психології щодо поведінки дитини перед своїм віддзеркаленням. Ж. Лакан наголошував на афективному позитивному прийнятті новонародженим немовлям власного образу, що супроводжується виразною мімікою і грою в автототожність власного образу. За твердженнями Ж. Лакана, К. Леві-Строса, Р. Соссюри, П. Якобсона та ін. наявність стадії дзеркала пов'язана з незрілістю психічних модальностей новонародженого, об'єктивно зумовленою анатомічною незрілістю пірамідної системи і відсутністю рухової координації у перші місяці життя (Шерток, & Соссюр, 1991; Freiberg, Shapiro, & Adelson, 1987; Lacan, 2005; Saussure de, 1925; Saussure de, 1922). В той час відбувається

структурована мережа відносин, в яких функції кожного окремого елемента залежать від його взаємозв'язків з іншими об'єктами в часі та просторі. Ці відносини інтерналізуються у несвідому сферу і становитимуть у подальшому первинне підґрунтя самопрезентацій індивіда. Можемо припустити, що природа спеціально збудувала таку «пустотну психічну частинку» задля можливості відповідно до вимог соціуму через інтерналізацію віддзеркалення якнайкраще адаптуватися індивіду до соціальних реалій. У контексті пропонованого дослідження можемо припустити, що стадія дзеркала – це найважливіший час у формуванні досліджуваної структури в подальшому у дорослого суб'єкта, перший постнатальний нарис передумови майбутньої концепції *Я*. Фактично, індивід бачить в образі собі подібного або ж у власному віддзеркаленні (просторі) форму (гештальт), яка є тілесною і психічною просторовою єдністю, і якої у нього ще не сформувалось, однак у цьому є нагальна необхідність, як частина його єдності із простором соціуму. Цей первинний досвід стає основою уявного характеру *Я*, що з'являється як «ідеальне *Я*» і утворює початки всіх вторинних отождень. Міжособистісні взаємини, які створюються на стадії дзеркала, – це взаємини уявні, дуальні, що розуміються як *Я* іншого, а іншого – як альтер-его. Як розширення іншого у собі, а себе в іншому (McInnes, & Chambers, 2006; Mendell, 1998; Mercer, 1995; Meyers, 1998; Moran, & Pederson, 1999). Узагальнюючи пропонуємо авторську динамічну модель формування концепції *Я* в онтогенетичному ракурсі (рис. 3) (Католик, 2015).

У ній інтегрований простір і час, у якому відбувається формування концепції *Я* особистості. Первинним простором є лоно матері, де пренатальне немовля інтегрує первинні переживання і досвіди через безпосередній стосунок з мамою та опосередковано з іншими об'єктами ззовні. Наступним простором є простір довкола мами, де формується первинний образ *Я* немовляти через його позитивне віддзеркалення в її очах (Katolyk, 2012). Далі простір наповнюється багатьма дзеркалами за допомогою примножуваних комунікативних віддзеркалень та формування соціальної та особистісної ідентичності. На завершення утворюється інтегральний внутрішній простір концепції *Я*, що взаємодіє в часі з

мотиваційним простором, інформаційно-процесійним простором та соціальним простором.

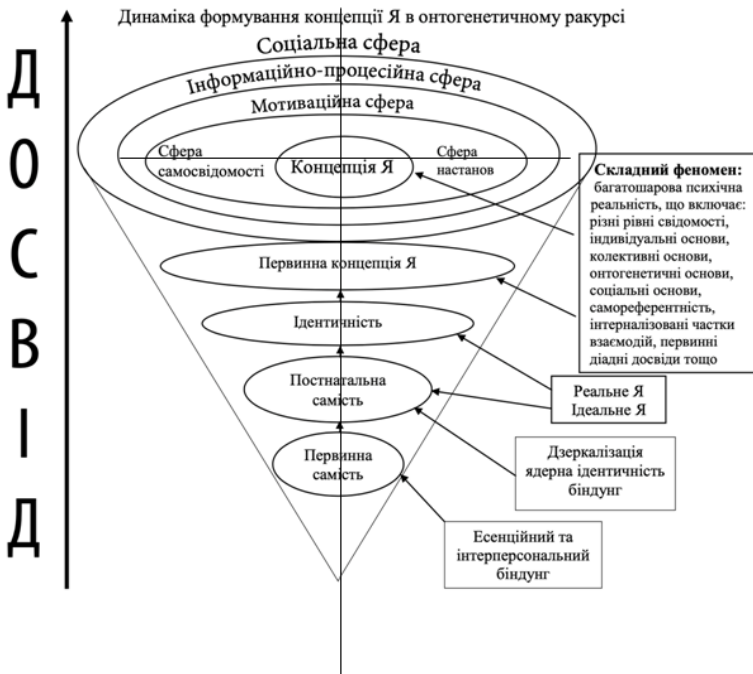

Рис. 3. Динамічна модель формування концепції Я в онтогенетичному ракурсі

Таким чином концепція Я нами визначається як інтерналізовані частки різних інтерперсональних взаємодій, що екстерналізуються у вигляді взаємодій з іншими та становлять зміст її самопрезентацій.

Список використаних джерел

- Дьяков С. Жак Лакан. Фигура философа. Москва, 2010. 560 с.
 Кант И. Критика чистого разума. Соч. в 6-ти т. Москва : Мысль, 1963-1966.
 Католик Г. В. Інноваційна модель континуально-ієрархічної структури професійної Я-концепції дитячого практичного психолога. *Science and education a new dimension*. 2016. URL: <http://seanewdim.com/>

- Католик Г. В. Інноваційний онтогенетичний підхід до розуміння розвитку Я-концепції практичного психолога. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2016. Вип. 3. С.94–108.
- Католик Г. В. Континуально-ієрархічна структура професійної та особистісної складових концепції Я дитячого практичного психолога. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія «Психологія»*. 2018. № 3 (11). С. 54–77.
- Католик Г. В. Концепція Я дитячого практичного психолога : монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 311 с.
- Католик Г. В. Модерні онтогенетичні підходи до розуміння динамічних аспектів розвитку «Я-концепції». *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ, 2012. Вип. 23, Т. X. С. 191–205.
- Католик Г. В. Онтогенетичний підхід в контексті сучасного розуміння динаміки формування Я-концепції практичного психолога. *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 174–181.
- Католик Г. В. Поняття «ідентичність» крізь призму психологічного розвитку дитини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 1. С. 14–19.
- Католик Г. В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 405 с.
- Католик Г. В. Психотерапія: світогляд, мистецтво, наука!?. *Людина в сучасному світі: в трьох книгах*. Кн. 2. Психолого-антропологічний контекст : колективна монографія / за заг. редакцією В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 326–353.
- Католик Г. В. Сучасна модель онтогенетичного підходу до розуміння розвитку «Я-концепції» практичного психолога. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2015. № 21. С. 74–79.
- Католик Г. В., Кісіль З. Р. Глобалізація і нація: психотерапевтичний погляд на Я-концепцію сучасника (на основі аналізу психотерапевтичних кейсів). *Психологія і особистість*. 2019. Вип. 2 (16). С. 203–225.
- Католик Г. В., Компанович М. С. Особливості професійної Я-концепції практичного психолога у роботі з підлітками із психосоматичними серцево-судинними захворюваннями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологія : зб. наук. праць / за ред. М. М. Цимбалюк*. Вип. 2 (2). Львів : ЛДУВС, 2016. С. 44–55.
- Католик Г. В., Миколайчук М. Системний підхід до розуміння формування Я-духовного як складової Я-концепції в

- освітньому професійному просторі. Духовно-психологічні основи християнської психології : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Гридковець. Львів : Скриня, 2015. С.206–230.
- Максименко С. Д. Генезис существования личности. Киев : КММ, 2006. 240 с.
- Максименко С. Д. Генетическая психология. Москва : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2000. 543 с.
- Максименко С. Д. Генетическая психология: проблемы и перспективы. *Журнал практикующего психолога*. 1998. № 4. С. 44–54.
- Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
- Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : монография. Киев : Видав. центр «Просвіта», 1996. 404 с.
- Тёрнер Д. Н. В. Структура социологической теории. Москва : Директ-Медиа, 2007. 829 с.
- Шерток Л., Соссюр С. Рождение психоаналитика. От Месмера до Фрейда. Москва, 1991. 288 с.
- Энциклопедия глубинной психологии. Т. II. Новые направления в психоанализе. Психоанализ общества. Психоаналитическое движение. Психоанализ в Восточной Европе / ред. А. М. Боковикова. Москва, 2001. 752 с.
- Freud S. *Gesammelte werke*. Band 15. Imago. London, 1952. P. 543–544.
- Freiberg S., Shapiro V., Adelson E. Infant-Parent Psychotherapy on Behalf of a Child in a Critical Nutritional State. *In The Selected Writings of Selma Freiberg* / ed. L.Freiberg. Columbus : Ohio State University Press, 1987. P. 137–165.
- Grof C. *The Thirst For Wholeness: Attachment, Addiction And The Spiritual Path*. San Francisco, 1994. 275 p.
- International dictionary of psychoanalysis / ed. A. de Mijolla. Detroit: Macmillan Reference USA, 2002. 2196 p.
- Katolik G., Shishak O. Early pregnancy loss associated with maternal identificftijn process. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Researhc*. 2016. Vol. 2 (2). P. 65–84. URL: <http://journal.ua-usa.org/images/SWF/Journal-2016-2/Journal.html>.
- Katolyk H. Ontogenetic approach in the context of modern appreciation of the dynamics of formation of the I-concept of childhood psychotheraphet. *Annales Peadagogiczca Cracoviensis. Studia Pedagogica*. 2018. T. XI.
- Katolyk H., Binnebesel J., Formella Z. Specyfika funkcjonowania i komunikacji z dzieckiem przewlekle chorym. *Pacjent “inny” wyznaniem opieki medycznej* / red. naukowa E. Krajewskiej-Kułak, A. Guzowskiego, G. Bejdy, A. Lankau; Uniwersytet

- Medyczny w Białymstoku. Poznań: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM, 2016. S. 371–397.
- Katolyk H.V. Peculiarities of attitudes of medical students to euthanasia: the psychological aspect. *Personality in society: psychological mechanisms of activity : collective monograph* / N. P. Hapon, S. L. Hrabovska, N. V. Hrebin et al. Lviv ; Toruń : Liha-Pres, 2020. P. 94–117.
- Katolyk H., Formella Z., Binnebesel J.J. Percepcja lęku przed śmiercią w kontekście tanatopedagogicznej relacyjnej terapii zastępczej — badania grupy realizowanych na terenie Ukrainy. *Humanizm i medycyna* / red. naukowa. B. Stelcer, W. Strzelecki. Poznan : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego, 2015. S. 108–155.
- Katolyk H., Binnebesel J., Formella Z. Doświadczanie penthosu, czyli próba uporządkowania pojęcia lęku tanatycznego. *Medycyna paliatywna*. 2018. Vol. 10 (3). S. 145–149.
- Katolyk H., Shtepa O. The Motional Strategies of A Person. *International Journal for Psychotherapy*. 2010. Vol. 14, № 2. P. 32–38.
- Katolyk H., Shyshak O. Early pregnancy loss duetomaternal als identification process. *Expererient in gasuffering*. Vol. 2. / J. Binnebesel, Z. Formella. Roma; Lodz, 2012. P. 75–98.
- Lacan J. The Poetics of Psychoanalysis: In the Wake of Klein. Oxford, 2005. P. 245–250.
- Mittelstrass J. Interdisziplinarität oder Transdisziplinarität?. *Utopie Wissenschaft. Ein Symposium an der Universität Hannover über die Chancen des Wissenschaftsbetriebs der Zukunft* (21– 22 November 1991) / ed. L. Hieber. Munich ;Vienna, 1993. S.17–31.
- Meltzoff A.N. Perception, action, and cognition in early infancy. *Am. Pediatrics*. 1985. Vol. 32. P. 63–77.
- Mendell D. The impact of Mother-Daughter Relationship on Woman's relationships with Men. *The Mother-Daughter Relationship*. NJ: Jason Aronson, 1998. P. 227–244.
- Mercer R.T. Becoming a mother: Research on maternal identity from Rubin to the present. New York : Springer Publishing, 1995. P. 430–432.
- Meyers M.B. «Am I My Mother's Keeper?»: Certain Vicissitudes Concerning Envy in the Mother-Daughter Dyad. *In The Mother-Daughter Relationship*. NJ : Jason Aronson, 1998. P. 285–296.
- Moran G., Pederson D. From Maternal Representations to the First Relationship by way of Maternal Sensitivity: A Reconceptualization of the Developmental Mode I. *Psychology Publications*. 1999. URL: <http://ir.lib.uwo.ca/psychologypub/28>.
- McInnes R., Chambers J. Infant Feeding: A synthesis of qualitative studies exploring psychosocial factors relating to infant feeding and the breastfeeding of babies in neonatal units 1990-2005. ... [Електронний ресурс] NHS Health Scotland, 2006. P. 450–454. <http://www.healthscotland.com/documents/1701.aspx>.

- Popovych I. S., Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kachmar O., Prokopiv L., Katolyk H. Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista inkluySIONES*. 2020. Vol. 7, № 3. P. 8–26.
- Saussure de R. La méthode psychanalytique. Avec une préface de M. le professeur Sigmund Freud. Payot ; Lausanne-Genève, 1922.
- Saussure de R. Le miracle grec: Étude psychanalytique sur la civilization hellénique. URL: <https://ru.scribd.com/document/128469340/Lemiracle-grec-Etude-psychanalytique-sur-la-civilisation-hellenique>
- Saussure de R. Remarques sur la technique de la psychanalyse freudienne. *L'Evolution psychiatrique*. 1925. P. 37–54.
- Stelcer B., Cybulsk M., Kryvenko I., Yurtsenyuk O., Kachmarska M., Ryshkovska N., Katolyk H., Lisiński P. Personal and behavioural health resources in ukrainian students pursuing healthcare degrees: preliminary study. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2019. Vol. 44(47). P. 103–117. DOI: 10.33120/ssj.vi44(47).122

References

- Bokovikova, A. M. (Ed.). (2001). *Enciklopediya glubinnoj psixologii Novye napravleniya v psixoanalize. Psixoanaliz obshchestva. Psixoanaliticheskoe dvizhenie. Psixoanaliz v Vostochnoj Evrope [Encyclopedia of Depth Psychology. T. II. New directions in psychoanalysis. Psychoanalysis of society. Psychoanalytic movement. Psychoanalysis in Eastern Europe]*. (Vol. II). Moscow [in Russian].
- D'yakov, S. (2010). *Zhak Lakan. Figura filozofa [Jacques Lacan. The figure of a philosopher]*. Moscow [in Russian].
- Freud, S. (1952). *Gesammelte werke*. Band 15. Imago. (pp. 543-544). London.
- Freiberg, S., Shapiro, V., & Adelson, E. (1987). Infant-Parent Psychotherapy on Behalf of a Child in a Critical Nutritional State. In *The Selected Writings of Selma Freiberg*. (pp. 137-165). Columbus: Ohio State University Press.
- Grof, C. (1994). *The Thirst For Wholeness: Attachment, Addiction And The Spiritual Path*. San Francisco.
- Kant, I. (1963-1966). *Kritika chistogo razuma [Criticism of Pure Reason]*. Moscow: Mysl [in Russian].
- Katolik, G. & Shishak, O. (2016). Early pregnancy loss associated with maternal identificftijn process. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Researhc*, 2, 65-84. Retrieved from <http://journal.ua-usa.org/images/SWF/Journal-2016-2-2/Journal.html>.
- Katolyk, H. (2018). Ontogenetic approach in the context of modern appreciation of the dynamics of formation of the I-concept of

- childhood psychotherapist. *Annales Peadagogiczca Cracoviensis. Studia Pedagogica*, XI.
- Katolyk, H. V. (2012). Moderni ontogenetychni pidkhydy do rozuminnia dynamichnykh aspektiv rozvytku "Ia-kontseptsii" [Modern ontogenetic approaches to understanding the dynamic aspects of the development of "I-concept"]. *Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. prats In-tu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy [Actual problems of psychology: coll. Science. Proceedings of the G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.]*, 23(X), 191-205 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2008). Poniattia "identychnist" kriz pryzmu psykholohichnoho rozvytku dytyny [The concept of "identity" through the prism of the psychological development of the child]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota [Practical Psychology and Social Work]*, 1, 14-19 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2012). Psykhoterapiia: svitohliad, mystetstvo, nauka!? [Psychotherapy: worldview, art, science !?]. In V. P. Melnyk (Ed), *Liudyna v suchasnomu sviti: v trokh knyzhakh. Kn. 2. Psykholoho-antropolohichnyi kontekst : Kolektyvna monohrafiia [Man in the modern world: in three books. Book 2. Psychological and anthropological context: a collective monograph (pp. 326-353). Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].*
- Katolyk, H. V. (2013). *Psykholohiia formuvannia profesiinoi Ya-kontseptsii praktychnoho psykholoha: Monohrafiia [Psychology of formation of professional self-concept of a practical psychologist: Monograph]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].*
- Katolyk, H. V. (2015). Suchasna model ontogenetychnoho pidkhydu do rozuminnia rozvytku "Ia-kontseptsii" praktychnoho psykholoha [Modern model of ontogenetic approach to understanding the development of "I-concept" of a practical psychologist]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK" [Scientific notes of KROK University]*, 21, 74-79 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2016). Innovatsiina model kontynualno-iierarkhichnoi struktury profesiinoi Ya-kontseptsii dytiachoho praktychnoho psykholoha [Innovative model of the continuum-hierarchical structure of the professional self-concept of a child practical]. *Science and education a new dimension*. Retrieved from <http://seanewdim.com/> [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2016). Innovatsiinyi ontogenetychnyi pidkhyd do rozuminnia rozvytku Ya-kontseptsii praktychnoho psykholoha [An innovative ontogenetic approach to understanding the development of the self-concept of a practical psychologist]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Psykholohiia" [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Psychology series]*, 3, 94-108 [in Ukrainian].

- Katolyk, H. V. (2016). Ontohenetychnyi pidkhid v konteksti suchasnoho rozuminnia dynamiky formuvannia Ya-kontseptsii praktychnoho psykholoha [Ontogenetic approach in the context of modern understanding of the dynamics of formation of the self-concept of a practical psychologist]. *Psykholohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 1, 174-181 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2018). Kontynualno-hierarkhichna struktura profesiinoi ta osobystisnoi skladovykh kontseptsii Ya dytiachoho praktychnoho psykholoha [Continuous-hierarchical structure of professional and personal components of the concept of child practical psychologist]. In *Zbirnyk naukovykh prats natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia «Psykholohiia» [Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series "Psychology"]*, 3(11), 54-77 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V. (2020). *Kontseptsiiia Ya dytiachoho praktychnoho psykholoha: monohrafiia [The concept of a child practical psychologist: a monograph]*. Lviv: Halytska vydavnycha spilka [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V., & Kisil, Z. R. (2019). Hlobalizatsiia i natsiia: psykhoterapevtychnyi pohliad na Ya-kontseptsiiu suchasnyka (na osnovi analizu psykhoterapevtychnykh keisiv) [Globalization and the nation: a psychotherapeutic view of the self-concept of the contemporary (based on the analysis of psychotherapeutic cases)]. *Psykholohiia i osobystist*, 2(16), 203-225 [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V., & Kompanovych, M. S. (2016). Osoblyvosti profesiinoi Ya-kontseptsii praktychnoho psykholoha u roboti z pidlitkamy iz psykhosomatychnymy sertsevo-sudynnymy zakhvoriuvanniamy [Features of the professional self-concept of a practical psychologist in working with adolescents with psychosomatic cardiovascular diseases]. In M. M. Tsymbaliuk (Ed.), *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohiia: zb. nauk. prats [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Psychology series: Coll. Science. Wash]*, (Vol. 2(2), pp. 44-55). Lviv: LDUVS [in Ukrainian].
- Katolyk, H. V., & Mykolaichuk, M. (2015). Systemnyi pidkhid do rozuminnia formuvannia Ya-dukhovnoho yak skladovoi Ya-kontseptsii v osvitnomu profesiinomu prostori [A systematic approach to understanding the formation of the self-spiritual as a component of the self-concept in the educational professional space]. In L. M. Hrydkovets (Ed.), *Dukhovno-psykholohichni osnovy khrystyianskoi psykholohii: Kolektyvna monohrafiia*. (pp. 206-230). Lviv: Skrynja [in Ukrainian].
- Katolyk, H., Binnebesel, J., & Formella, Z. (2016). Specyfika funkcionowania i komunikacji z dzieckiem przewlekle chorym

- [The specificity of functioning and communication with a chronically ill child]. In E. Krajewskiej-Kułać, A. Guzowskiego, G. Bejdy, A. Lankau (Eds.), *Pacjent "inny" wyznaniem opieki medycznej*. (pp. 371-397). Poznań: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM.
- Katolyk, H.V., Hapon, N. P., Hrabovska, S. L. & Hrebin, N. V. (2020). Peculiarities of attitudes of medical students to eutanasia: the psychological aspect. In *Personality in society: psychological mechanisms of activity* : collective monograph. (pp. 94-117). Lviv;Toruń: Liha-Pres.
- Katolyk, H., Fornella, Z., & Binnebezel, J. J. (2015). Percepcja lęku przed śmiercią w kontekście tanatopedagogicznej relacyjnej terapii zastępczej — badania grupy realizowanych na terenie Ukrainy [The perception of the fear of death in the context of thanatopedagogical relational replacement therapy - a group study carried out in Ukraine]. In B. Stelcer, W. Strzelecki (Eds.). *Humanizm i medycyna*. (pp. 108-155.). Poznan: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego.
- Katolyk, H., & Shtepa, O. (2010). The Motional Strategies of A Person. *International Journal for Psychotherapy*, 14(2), 32-38.
- Katolyk, H., & Shyshak, O. (2012). Early pregnancy loss duetomatern als identification process. In J. Binnebesel, Z. Formella (Eds.), *Experiencing gasuffering* (Vol.2, pp. 75-98). Roma; Lodz.
- Katolyk, H., Binnebesel, J., & Formella, Z. (2018). Doświadczenie penthosu, czyli próba uporządkowania pojęcia lęku tanatycznego. *Medycyna paliatywna*, 10(3), 145-149.
- Lacan, J. (2005). *The Poetics of Psychoanalysis: In the Wake of Klein*. (pp. 245-250). Oxford.
- Maksimenko, S. D. (1998). Geneticheskaya psixologiya: problemy i perspektivy [Genetic Psychology: Problems and Prospects]. *Zhurnal praktikuyushhego psixologa – Practicing Psychologist's Journal*, 4, 44-54 [in Russian].
- Maksimenko, S. D. (2006). *Genezis sushhestvovaniya lichnosti [The genesis of the existence of personality]*. Kyjv: KMM [in Ukrainian].
- Maksimenko, S.D. (2000). *Geneticheskaya psixologiya [Genetic psychology]*. Moscow: Refl-buk; Kyiv: Vakler [in Russian].
- Mijolla, de A. (Ed.). (2002). *International dictionary of psychoanalysis*. Detroit: Macmillan Reference USA.
- Mittelstrass, J. (1993). Interdisziplinarität oder Transdisziplinarität?. In L. Hieber (Ed.), *Utopie Wissenschaft. Ein Symposium an der Universität Hannover über die Chancen des Wissenschaftsbetriebs der Zukunft* (21-22 Nov. 1991). (pp. 17-31). Munich;Vienna.
- Meltzoff, A. N. (1985). Perception, action, and cognition in early infancy. *Am. Pediatrics*, 32, 63-77.

- Mendell, D. (1998). The impact of Mother-Daughter Relationship on Woman's relationships with Men. In *The Mother-Daughter Relationship*. (pp. 227-244). NJ: Jason Aronson.
- Mercer, R. T. (1995). *Becoming a mother: Research on maternal identity from Rubin to the present*. (pp. 430-432). New York: Springer Publishing.
- Meyers, M. B. (1998). "Am I My Mother's Keeper?": Certain Vicissitudes Concerning Envy in the Mother-Daughter Dyad. In *The Mother-Daughter Relationship*. (pp. 285-296). NJ: Jason Aronson.
- Moran, G., & Pederson, D. (1999). From Maternal Representations to the First Relationship by way of Maternal Sensitivity: A Reconceptualization of the Developmental Mode I. *Psychology Publications*. Retrieved from <http://ir.lib.uwo.ca/psychologypub/28>.
- McInnes, R., & Chambers, J. (2006). *Infant Feeding: A synthesis of qualitative studies exploring psychosocial factors relating to infant feeding and the breastfeeding of babies in neonatal units 1990-2005*. (pp. 450-454). .. [Електронний ресурс] NHS Health Scotland. <http://www.healthscotland.com/documents/1701.aspx>.
- Popovych, I. S., Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kachmar, O., Prokopiv, L., & Katolyk, H. (2020). Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista inklusiones*, 7(3), 8-26.
- Rodzher, K. R. (1994). *Vzglyad na psixoterapiyu. Stanovlenie cheloveka [A look at psychotherapy. Becoming a man]*. Moscow: Izdatel'skaya gruppa "Progress", "Univers".
- Saussure, de R. (1922). *La méthode psychanalytique. Avec une préface de M. le professeur Sigmund Freud*. Payot ; Lausanne-Genève.
- Saussure, de R. (1925). Remarques sur la technique de la psychanalyse freudienne. *L'Evolution psychiatrique*, 37-54.
- Saussure, de R. *Le miracle grec: Étude psychanalytique sur la civilization hellénique*. Retrieved from <https://ru.scribd.com/document/128469340/Le-miracle-grec-Etude-psychanalytique-sur-la-civilisation-hellenique>
- Shertok, L. & Sosyur, S. (1991). *Rozhdenie psixoanalitika. Ot Mesmera do Frejda [The birth of the psychoanalyst. From Mesmer to Freud]*. Moscow [in Russian].
- Stelcer, B., Cybulsk, M., Kryvenko, I., Yurtsenyuk, O., Kachmarska, M., Ryshkovska, N., Katolyk, H., Lisiński, P. (2019). Personal and behavioural health resources in ukrainian students pursuing healthcare degrees: preliminary study. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 44(47), 103-117. DOI: 10.33120/ssj.vi44(47).122
- Tatenko, V. A. (1996). *Psixologiya v subektnom izmerenii: Monografiya [Psychology in the Subjective Dimension: Monograph]*. Kyiv: Prosvita. [in Ukrainian].

Tyorner, D. N. V. (2007). *Struktura sociologicheskoy teorii [The structure of sociological theory]*. Moskva: Direkt-Media [in Russian].

H. Katolyk

SOME PECULIARITIES OF SELF-CONCEPT FORMATION IN TEMPORAL-SPATIAL DIMENSION DURING THE PANDEMIC

The aim of the article is the theoretical correction and analysis of psychotherapeutic dream narratives regarding a deep understanding of self concepts in the intrapsychic and interpersonal dimension in the context of time and space. The articles consider various scientific approaches to the interpretation of the category of time and space in the context of the formation of concepts of self (author's approach). Measuring space during the time of detection with psychological patterns that create a person in the process of learning the experience of overcoming a certain distance in the process of a fixed period of time. The change of a person about life, which associatively in the psychotherapeutic space creates as fantasies or dreams about "the road, path, path, field, field, etc." there are also deep mythological archetypal roots (transgenerational temporal and spatial experiences). Qualitative description of the consciousness of psychotherapeutic clients in the spatial and temporal narratives of transgenerational and individual experiences (while in a zone of self-isolation in a pandemic) is a proposal for psychotherapeutic reflections. Part of these ideas is always a dynamic assessment of self-attitude, which is formed gradually and forgets the usual nature of the concept of self, which is reviewed here and now in the social, information and motivational spheres.

The research method offered a qualitative analysis of cases of psychotherapeutic cases during a pandemic in clients who lost loved ones or acquaintances. The result of research is the creation of a dynamic model of forming concepts of I in the ontogenetic perspective using different temporal and spatial zones of implicit and explicit experience in managing social influences on it here and now in the field: social, information and motivational. This makes it possible to understand the planes of psychotherapeutic interventions with the support of resource reproduction in times of social catastrophes. Conclusions summarize and accept new understandings and definitions of self-concepts.

Keywords: time, space, "empty space", concept self, dynamics of development, social and personal identity, mirror stage, ontogenesis, existence, psychotherapy, COVID pandemic.

Надійшла до редакції 7.05.2021 р.